

Virsraksts: Tiesību uz bērna kopšanas pabalstu par nākamo bērnu rašanās brīdis

Tēze: Likumdevējs ir parūpējies, lai vecāki, jo īpaši sieviete būtu sociāli aizsargāti gan sakarā ar bērna kopšanas nepieciešamību, gan sakarā ar grūtniecību, dzemdību un pēcdzemdību īpašo stāvokli, lai jebkurā gadījumā būtu iztikas līdzekļi. Pabalstu pārklāšanās gadījumā likumdevējs ļāvis pašai personai izvēlēties, kuru pabalstu saņemt. Tam, ka likumdevējs divu dažādu sociālo risku vienlaicīgas iestāšanās gadījumā ir noteicis tiesības saņemt tikai vienu pabalstu, nav jānovēd pie tā, ka tādēļ tiek būtiski samazināts vēlāk izmaksājamais bērna kopšanas pabalsts. Tādējādi Ministru kabineta 2006.gada 8.augusta noteikumu Nr.644 „Noteikumi par bērna kopšanas pabalsta un piemaksas pie bērna kopšanas pabalsta un vecāku pabalsta par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību” 6.punkta izpratnē brīdis, kad personai rodas tiesības uz bērna kopšanas pabalstu par nākamo bērnu, ir jāsaprot nākamā bērna piedzimšanas brīdis.

**Latvijas Republikas Augstākās tiesas
Senāta Administratīvo lietu departamenta
2010.gada 3.decembra
SPRIEDUMS
Lieta Nr. A42619207
SKA – 527/2010**

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments šādā sastāvā:

senatore R.Vīduša
senators A.Guļāns
senators J.Neimanis

piedaloties pieteicējas *D.P.* pārstāvei *K.D.* un
atbildētājas Latvijas Republikas pusē pieaicinātās iestādes Valsts sociālās
apdrošināšanas aģentūras pārstāvei Dacei Ivānei,

atkārtā tiesas sēdē izskatīja administratīvo lietu, kas ierosināta, pamatojoties uz
pieteicējas *D.P.* pieteikuma par Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras 2007.gada
17.augusta lēmuma atcelšanu un labvēlīga administratīvā akta izdošanu par bērna kopšanas
pabalsta piešķiršanu, sakarā ar *D.P.* kasācijas sūdzību par Administratīvās apgabaltiesas
2010.gada 22.marta spriedumu.

Aprakstošā daļa

[1] 2005.gada 15.jūnijā pieteicējai piedzima pirmais bērns, un Valsts sociālās
apdrošināšanas aģentūra (turpmāk – Aģentūra) 2005.gada 22.augustā pieņēma lēmumu par
bērna kopšanas pabalsta piešķiršanu pieteicējai no 2005.gada 22.augusta līdz 2006.gada
15.jūnijam. Līdz 2006.gada 15.jūnijam bērna kopšanas pabalsts par pirmo bērnu bija 392
lati mēnesī, bet no 2006.gada 15.jūnija līdz 2007.gada 15.jūnijam – 30 latu mēnesī.

2007.gada 9.aprīlī pieteicējai piedzima otrs bērns, un 2007.gada 27.aprīlī Aģentūra pieņēma lēmumu par bērna kopšanas pabalsta pārrēķināšanu sakarā ar otru bērna piedzimšanu. Aģentūra 2007.gada 9.jūlijā pieņēma lēmumu, piešķīra bērna kopšanas pabalstu no 2007.gada 25.jūnija 56 latus mēnesī.

Šo lēmumu Aģentūra ar 2007.gada 17.augusta lēmumu Nr.51-17/140/4164 atstāja negrozītu. Lēmumā norādīts, ka pieteicējai nepienākas pabalsts sakarā ar otra bērna piedzimšanu tādā pašā apmērā kā par pirmo bērnu, jo pieteicējai tiesības uz bērna kopšanas pabalstu radās 10 dienas pēc tam, kad izbeidzās tiesības uz bērna kopšanas pabalstu par pirmo bērnu.

[2] Pieteicēja vērsās Administratīvajā rajona tiesā par minētā Aģentūras lēmuma atcelšanu un jauna administratīvā akta izdošanu: bērna kopšanas pabalsta piešķiršanu par otro bērnu tādā pašā apmērā kā par pirmo bērnu.

[3] Administratīvā rajona tiesa ar 2008.gada 16.decembra spriedumu pieteikumu noraidīja. Spriedums pamatots ar tālāk minētajiem argumentiem.

[3.1] Pieteicējai tiesības uz bērna kopšanas pabalstu par otro bērnu radās pēc tam, kad pirmais bērns sasniedza divu gadu vecumu. Tāpēc Ministru kabineta 2006.gada 8.augusta noteikumu Nr.644 „Noteikumi par bērna kopšanas pabalsta un piemaksas pie bērna kopšanas pabalsta un vecāku pabalsta par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalsta un piemaksas piešķiršanas un izmaksas kārtību” (turpmāk – noteikumi Nr.644) 6.punkts, kas paredz tiesības saņemt pabalstu tādā pašā apmērā kā par iepriekš dzimušo bērnu, nav piemērojams.

[3.2] Tā kā bērna kopšanas pabalsts piešķirams vienam no vecākiem, piešķirot pabalstu 56 latus mēnesī par otro bērnu, nav pārkāpts diskriminācijas aizlieguma princips uz dzimuma pamata; pieteicējai netiek liegtas tiesības saņemt bērna kopšanas pabalstu. Bērna kopšanas pabalsta apmēra noteikšana ir atkarīga no valsts ekonomiskās situācijas.

[4] Izskatījusi lietu sakarā ar pieteicējas apelācijas sūdzību, Administratīvā apgabaltiesa ar 2010.gada 22.marta spriedumu pieteikumu noraidīja. Tiesa pievienojās Administratīvās rajona tiesas sprieduma motivācijai un papildus norādīja tālāk minēto.

[4.1] Pieteicēja nav zaudējusi tiesības uz bērna kopšanas pabalstu, tādēļ nav pamata uzskatīt, ka nepareizi interpretēts tiešās diskriminācijas jēdziens. Noteikumos Nr.644 ir noteikta robeža, lai pabalstu par nākamā bērna kopšanu vecumā līdz gadam piešķirtu tādā pašā apmērā kā par iepriekšējā bērna piedzimšanu, proti, tiesībām uz pabalstu bija jārodas, nepārtraukti kopjot bērnu vecumā līdz diviem gadiem. Pieteicējai tiesības uz pabalstu šajā laikā neradās.

[4.2] Nav jāpiemēro likuma „Par sociālo drošību” 2.¹pantā noteikts atšķirīgas attieksmes aizliegums un ANO Konvencija par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu. Likums „Par sociālo drošību” noteic galvenos principus, bet sociālo tiesību īstenošanu noteic citi likumi, tostarp Valsts sociālo pabalstu likums, kurā savukārt dots deleģējums Ministru kabinetam noteikt valsts sociālo pabalstu apmēru un to pārskatīšanas kārtību, tostarp izdot noteikumus Nr.644.

[4.3] Nav konstatējama sliktāka attieksme pret pieteicēju grūtniecības dēļ. Nav salīdzināma situācija ar Darba likumā noteiktajām bērna tēva tiesībām uz 10 dienu ilgu atvaļinājumu bērna piedzimšanas gadījumā. Minētais atvaļinājums paredzēts, lai tēvi varētu iesaistīties savu jaundzimušo bērnu aprūpē, saņemt paternitātes pabalstu. Savukārt bērna

kopšanas pabalstu var piešķirt vienam no vecākiem. Tādēļ nav nozīmes apstāklim, ka sieviete noteiktā laikā (kamēr izmanto maternitātes atvaļinājumu), nevar saņemt bērna kopšanas pabalstu.

[5] Par apgabaltiesas spriedumu pieteicēja ir iesniegusi kasācijas sūdzību, kurā lūdz spriedumu atcelt. Kasācijas sūdzībā norādīts, ka tiesa nav pareizi piemērojusi diskriminācijas aizlieguma principu, kas pieteicējai veidojies dzimuma dēļ. No šā principa izriet, ka pieteicējas tiesības nevienā jomā nedrīkst pasliktināt tādēļ, ka viņa izmanto tiesības uz maternitātes atvaļinājumu. Šādi ir interpretējami arī noteikumi Nr.644, proti, noteiktais iepriekšējā bērna divu gadu vecuma nosacījums pagarināms līdz brīdim, kamēr sievietei beidzas maternitātes atvaļinājums sakarā ar nākamā bērna piedzimšanu.

Šajā sakarā ņemami arī vērā grozījumi Ministru kabineta 1998.gada 28.jūlija noteikumos Nr.270 „Vidējās apdrošināšanas iemaksu algas aprēķināšanas kārtība un valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu piešķiršanas, aprēķināšanas un izmaksas kārtība” (turpmāk – noteikumi Nr.270), kas labo noteikumu Nr.644 6.punktu, šobrīd nosakot, ka tikpat lielu vecāku pabalstu kā par pirmo bērnu sieviete var saņemt, ja otrs bērns *piedzimst*, kamēr pirmais nav sasniedzis divu gadu vecumu.

[6] Par kasācijas sūdzību Aģentūra ir iesniegusi paskaidrojumus, kuros kasācijas sūdzībai nepiekrīt.

[7] Tiesas sēdē pieteicējas pārstāve uzturēja kasācijas sūdzību saskaņā ar tajā minētajiem motīviem.

Atbildētājas pārstāve kasācijas sūdzību neatzina.

Motīvu daļa

[8] Valsts sociālo pabalstu likuma (*šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā brīdī, kad pieteicējai radās tiesības uz bērna kopšanas pabalstu*) 3.panta pirmās daļas 2.punkts noteic, ka viens no regulāri izmaksājamiem sociālajiem pabalstiem ir bērna kopšanas pabalsts, bet šā likuma 7.pants paredz bērna kopšanas pabalsta piešķiršanas nosacījumus. Savukārt saskaņā ar minētā likuma 15.panta pirmo daļu valsts sociālo pabalstu apmēru nosaka šis likums un Ministru kabinets, bet saskaņā ar minētā likuma 16.panta pirmo daļu bērna kopšanas pabalstu piešķir Ministru kabineta noteiktajā kārtībā.

Brīdī, kad pieteicējai radās tiesības uz bērna kopšanas pabalstu, pabalsta piešķiršanas kārtību un apmēru noteica noteikumi Nr.644.

[9] Aģentūra pabalsta apmēru noteikusi atbilstoši noteikumu Nr.644 2.2.apakšpunktam, kas paredz, ka personai, kura kopj bērnu vecumā līdz vienam gadam, ja šī persona ir nodarbināta dienā, ar kuru pabalsts tiek piešķirts, – personas mēneša vidējās apdrošināšanas iemaksu algas 70 procentu apmērā, bet ne mazāk kā 56 lati mēnesī un ne vairāk kā 392 lati mēnesī.

Noteikumu Nr.644 punkta 3.1.apakšpunktā ir noteikts, ka vidējā apdrošināšanas iemaksu alga savukārt tiek noteikta no personas apdrošināšanas iemaksu algas par 12 kalendāra mēnešu periodu, šo periodu beidzot trīs kalendāra mēnešus pirms mēneša, kurā bērns piedzimis.

[10] Par pirmo bērnu pieteicējai bija aprēķināts maksimālais iespējamais pabalsts, jo viņas apdrošināšanas iemaksu alga nodarbinātības periodā pirms pirmā bērna piedzimšanas bija pietiekami liela (*sk. Aģentūras 2007.gada 17.augusta lēmumu, lietas 8.lapa*).

Laikā, kad pieteicēja atradās pirmā bērna kopšanas atvaļinājumā, līdz bērna 1,5 gadu vecumam apdrošināšanas iemaksas par viņu veica valsts no 50 latu apdrošināšanas iemaksu algas atbilstoši likuma „Par valsts sociālo apdrošināšanu” 6.panta ceturtās daļas 2.punktam un piektās daļas 2.punktam un Ministru kabineta 2001.gada 5.jūnija noteikumu Nr.230 „Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām no valsts pamatbudžeta un valsts sociālās apdrošināšanas speciālajiem budžetiem” 3.2. un 4.2.apakšpunktam. Ja bērna kopšanas pabalstu saņem nodarbināta persona, kura izmanto bērna kopšanas atvaļinājumu, šīs iemaksas ir vienīgās, kas veido personas apdrošināšanas iemaksu algu tajos mēnešos, kad tā atradusies bērna kopšanas atvaļinājumā. Tā kā šādā veidā aprēķinātais pabalsts nerasniedza noteikumu Nr.644 2.2.apakšpunktā noteikto minimālo apmēru, tas tika noteikts 2.2.apakšpunktā noteiktajā minimālajā apmērā – 56 latu.

Tātad iemesls, kādēļ otrā bērna kopšanas pabalsts tika aprēķināts mazāks, nekā pirmā bērna kopšanas pabalsts, bija tas, ka pieteicēja atradās pirmā bērna kopšanas atvaļinājumā un neguva ienākumus kā nodarbināta persona, tātad par viņu netika veiktas valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas tādā apmērā, kādā tas būtu varējis notikt, viņai strādājot un saņemot pašas nopelnītu darba algu.

[11] Ministru kabinets, izdodot noteikumus Nr.644, ir paredzējis vienu izņēmumu no 2.2.apakšpunktā noteiktās pabalsta aprēķināšanas kārtības. Noteikumu 6.punkts, ņemot vērā Satversmes tiesas 2007.gada 19.decembra spriedumu lietā Nr.2007-13-03, paredz: ja personai, kurai pabalsts piešķirts saskaņā ar šo noteikumu 2.2.apakšpunktu, kopjot bērnu vecumā līdz diviem gadiem, rodas tiesības uz pabalstu par nākamo bērnu, pabalstu par nākamā bērna kopšanu vecumā līdz gadam piešķir lielākajā apmērā, kāds saskaņā ar šo noteikumu 2.2.apakšpunktu bija piešķirts par iepriekšējā bērna kopšanu vecumā līdz gadam vai kādu no jauna varētu aprēķināt saskaņā ar šo noteikumu 3., 4. un 5.punktu.

Kā skaidrojusi Satversmes tiesa, ieviešot noteikumu Nr.644 6.punkta normu, valsts vistiešākajā veidā aizsargājusi un atbalstījusi ģimeni, vecāku un bērnu tiesības, proti, šī norma īpaši aizsargā un atbalsta tās ģimenes, kurās bērni dzimst ar mazu laika starpību un kurās viens no vecākiem bērnu kopj nepārtraukti. Līdz ar to noteikumu Nr.644 6.punkts kopumā vērsts uz labvēlīgāku noteikumu izveidošanu konkrētam personu lokam (*sk. Satversmes tiesas 2007.gada 19.decembra sprieduma lietā Nr.2007-13-03 10.2.punktu*).

[12] Attiecībā uz pieteicēju šī norma nav piemērojama, jo, lai gan otrais bērns bija piedzimis, kamēr vēl pirmajam bērnam nebija divi gadi, pieteicējai līdz pat pirmā bērna divu gadu un 10 dienu vecumam vēl nebija tiesību uz bērna kopšanas pabalstu tā iemesla dēļ, ka viņai bija piešķirts grūtniecības un dzemdību atvaļinājums un maternitātes pabalsts sakarā ar otrā bērna piedzimšanu.

Pieteicēja izvirza iebildumu, ka noteikumu Nr.644 6.punkts nav ticis piemērots tikai viņas maternitātes stāvokļa dēļ un ka tas ir nepieļaujami kā tiešā diskriminācija uz dzimuma pamata.

Ir izvērtējams, vai apgabaltiesa pareizi interpretējusi noteikumu Nr.644 6.punktu.

[13] Atbilstoši noteikumu Nr.644 16.punktam personai, kura ir darba ņēmējs, pabalstu piešķir ar nākamo dienu pēc maternitātes pabalsta izmaksas beigām, respektīvi, ir izslēgta iespēja vienlaicīgi saņemt maternitātes pabalstu un bērna kopšanas pabalstu.

Minētais izskaidrojams ar sociālās drošības sistēmas, un konkrēti, abu minēto pabalstu mērķiem. Bērna kopšanas pabalsta mērķis ir palīdzēt ģimenēm ar bērniem, kompensējot ienākumu zudumu sakarā ar to, ka bērna māte vai tēvs kopj bērnu. Savukārt maternitātes pabalsts kompensē ienākumu zudumu sakarā ar nespēju strādāt grūtniecības stāvokļa un dzemdību dēļ. Nav nepieciešamības izmaksāt divus pabalstus, ja jau ar vienu tiek nodrošināts tas, ka sievietes (ģimenes) ienākumu līmenis saglabājas.

Valsts sociālo pabalstu likuma 7.panta otrā daļa arī noteic, ka bērna kopšanas pabalstu nepiešķir par bērnu, sakarā ar kura piedzimšanu otram bērna vecākam ir piešķirts maternitātes pabalsts par to pašu laikposmu. Šī norma ienākumu zuduma kompensēšanas principa ietvaros ņem vērā arī otru bērna vecāku, lai arī šajā gadījumā vienas personas ienākumu zaudēšana netiktu kompensēta ar diviem pabalstiem.

[14] Noteikumu Nr.644 20.punkts noteic: ja personai aprēķinātais maternitātes pabalsts ir mazāks par bērna kopšanas pabalstu, persona var izvēlēties, kuru pabalstu saņemt.

Minētā norma saskan ar noteikumu Nr.644 un Valsts sociālo pabalstu likuma 7.panta otrās daļas izrietošo principu – viens pabalsts kā zaudēto ienākumu kompensēšana instruments, tai pašā laikā ļaujot pašai personai izvēlēties lielāko no iespējamajiem pabalstiem.

[15] Skatot visas minētās normas kopsakarā, Senāts secina, ka iemesls, kādēļ likumdevējs (arī Ministru kabinets) ir noteicis ierobežojumu saņemt bērna kopšanas pabalstu jau no bērna dzimšanas, ir tas, ka nav pabalsta piešķiršanas nepieciešamības, jo personas zaudētie ienākumi ir kompensēti ar citu pabalstu. Likumdevējs ir bijis elastīgs un privātpersonai labvēlīgs gan attiecībā uz to, kurš no abiem vecākiem izmanto bērna kopšanas pabalstu, gan attiecībā uz to, kuru no pabalstiem attiecīgajā laika posmā saņemt. Likumdevējs ir parūpējies, lai vecāki, jo īpaši sieviete būtu sociāli aizsargāti gan sakarā ar bērna kopšanas nepieciešamību, gan sakarā ar grūtniecību, dzemdību un pēcdzemdību īpašo stāvokli, lai jebkurā gadījumā būtu iztikas līdzekļi, un pārklāšanās gadījumā ļāvis pašai personai izvēlēties, kuru pabalstu saņemt.

Tātad būtībā arī pieteicēja varēja izvēlēties saņemt bērna kopšanas pabalstu maternitātes pabalsta vietā, ja tas viņai būtu izdevīgāk. Tad to viņai varētu piešķirt jau no bērna dzimšanas, un viņai to varētu noteikt atbilstoši noteikumu Nr.644 6.punktam tādā pašā apmērā kā par pirmo bērnu.

[16] Diemžēl pieteicējas gadījumā tieši tiesību izmantošana uz maternitātes pabalsta saņemšanu novedusi pie tā, ka tiesības uz bērna kopšanas pabalsta saņemšanu tādā pašā apmērā kā par pirmo bērnu, Aģentūras izpratnē, ir zudušas.

Senāts uzskata, ka šāds rezultāts nav savietojams ar domu, kāda ir ietverta noteikumu Nr.644 6.punktā – īpaši aizsargāt un atbalstīt tās ģimenes, kurās bērni dzimst ar mazu laika starpību un kurās viens no vecākiem bērnu kopj nepārtraukti. Pieteicēja arī maternitātes pabalsta saņemšanas laikā līdz pat otrā bērna piedzimšanai turpināja kopt pirmo bērnu, kas vēl nebija sasniedzis divu gadu vecumu un vēl jo vairāk nevarēja gūt ienākumus no darba. Noteikumu Nr.644 6.punkta mērķa kontekstā viņa neatrodas citādā situācijā kā persona,

kas būtu jau no otrā bērna dzimšanas izmantojusi iespēju saņemt bērna kopšanas pabalstu par otro bērnu, nevis maternitātes pabalstu.

Tam, ka likumdevējs divu dažādu sociālo risku vienlaicīgas iestāšanās gadījumā ir noteicis tiesības saņemt tikai vienu pabalstu, nav jānovēd pie tā, ka tādēļ tiek būtiski samazināts turpmāk sniedzamais atbalsts – bērnu kopšanas pabalsts. Šādu saistību starp normām, šādu tiesiskā regulējuma mērķi Senāts nesaskata.

[17] Minētā iemesla dēļ noteikumu Nr.644 6.punkta izpratnē brīdis, kad personai rodas tiesības uz bērna kopšanas pabalstu par nākamo bērnu, ir jāsaprot nākamā bērna piedzimšanas brīdis. Pretējā gadījumā veidotos situācija, ka tieši maternitātes stāvokļa un tā dēļ piešķirto tiesību izmantošana ir iemesls būtiskam sociālās aizsardzības līmeņa samazinājumam ģimenei nākamā bērna kopšanas laikā. Tas neatbilstu likumdevēja mērķim un novestu pie neattaisnojami nevienlīdzīgas attieksmes.

[18] Senāts piekrīt arī pieteicējas argumentam, ka šobrīd spēkā esošās normas apstiprina šādas interpretācijas pareizību. Noteikumi Nr.270 noteic, kā aprēķināt vidējo apdrošināšanas iemaksu algu, un tie ir jāpiemēro, nosakot apmēru t.s. „māmiņu algai” jeb vecāku pabalstam, kas stāties bērnu kopšanas pabalsta vietā nodarbinātiem vecākiem līdz bērna viena gada vecuma sasniegšanai. Noteikumu Nr.270 16.³punkts paredz: ja personai, kopjot bērnu vecumā līdz diviem gadiem, *piedzimst nākamais bērns*, vecāku pabalstu par nākamā bērna kopšanu vecumā līdz gadam piešķir lielākajā apmērā, kāds saskaņā ar šo noteikumu 16.²punktu bija aprēķināts par iepriekšējā bērna kopšanu vecumā līdz gadam vai kādu no jauna varētu aprēķināt saskaņā ar šo noteikumu 16.²punktu.

[19] Apgabaltiesa noteikumu Nr.644 6.punktu interpretējusi nepareizi, tādēļ spriedums atceļams un lieta nosūtāma apgabaltiesai jaunai izskatīšanai.

Rezolutīvā daļa

Pamatojoties uz Administratīvā procesa likuma 348.panta 2.punktu un 351.pantu, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments

n o s p r i e d a

Atcelt Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 22.marta spriedumu un nosūtīt lietu jaunai izskatīšanai Administratīvajai apgabaltiesai.

Spriedums nav pārsūdzams.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja senatore

Senators

Senators

(*paraksts*)

(*paraksts*)

(*paraksts*)

R.Vīduša

A.Guļāns

J.Neimanis